

Ölker, Gökhan (2011), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*, Kömen Yayınları, Konya, 643s., ISBN: 978-975-6527-78-8

Gökçen Bilgin*

Bir sözcüğün bir derlem içerisinde kullanılma oranının diğer sözcüklerden farklı olması ruh bilimi, toplum bilimi, eğitim bilimi, dil bilimi gibi çalışma alanlarının araştırma konusu olmuştur. Dil biliminde değişik amaçlı çalışmalara konu olan sıklık kavramı, Doğan Aksan tarafından “*Sözcükbilimde sıklık, bir dilin sözcüklerinin öteki sözcüklere oranla daha çok ya da daha seyrek kullanılması anlamına gelir.*” şeklinde tanımlanmıştır.¹ Bir dilde kullanım açısından öne çıkan sözcüklerin belirlenmesi, o dili kullanan bireylerin, o dile ait söz varlığının, kültür ve bilgi kaynaklarının tanınması, sözlü ve yazılı eserlerin analiz edilmesi bakımından oldukça önemlidir.²

Birçok alanda veriler sunan ve dille ilgili birtakım analizlerin yapılmasını sağlayan sözcük sıklığı çalışmaları Batı’da çok daha önce başlamıştır. Yeşim Aksan ve Yılmaz Yaldır, “Türkçe Sözvarlığının Nicel Görünümleri” adlı bildirimlerinde, tarihsel açıdan basit sözcük sayımını 17. yüzyıla kadar götürmenin olası olduğunu ifade etmişlerdir.³ Bu alandaki önemli ve öncü çalışmalardan biri Thorndike’in 1921’de yayımlanan *Teacher’s Word Book* adlı eseridir. 10.000 sözcüğün kullanım sıklığını gösteren bu çalışma, 1932’de 20.000 kelimeyle ve 1944’te Thorndike ve Lorge tarafından tekrar gözden geçirilerek ve genişletilerek *The Teacher’s Wordbook of 30,000 Words* adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada dil öğretimi sırasında öncelikle dilde en sık geçen sözcüklerin öğretilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle bir kelimenin standart İngilizcede ne kadar yaygın olduğu listelerle gösterilmiştir.⁴ 1953’te Michael West tarafından ana

* Araş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, gokcen.bilgin@gazi.edu.tr

1 AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1., 2., 3. Ciltler*, TDK Yayınları, 5. Baskı, Ankara, Şubat 2009.

2 KARADÜZ, Ednan, “Sözcük Sıklığı Çalışmalarının Önemi”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, TDK Yayınları, Ankara, 2004. 01.11.2012 tarihinde <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/karaduz.pdf> adresinden alınmıştır.

3 AKSAN, Yeşim; YALDIR, Yılmaz, “Türkçe Sözvarlığının Nicel Betimlemesi”, 2011. 25.10.2012 tarihinde http://www.tnc.org.tr/publications/papers/aksan_yaldir_24UDK.pdf adresinden alınmıştır.

4 THORNDIKE, Edward L.; LORGE, Irving, *The Teacher’s Word Book of 30,000 Words*, New York, 1944. 26.10.2012 tarihinde <http://facstaff.bloomu.edu/triley/The%20Complete%20Collection/from%20The%20Teacher’s%20Word%20Book.pdf> adresinden alınmıştır.

dili İngilizce olmayanların çalışmaları için en çok kullanılan İngilizce kelimeler listesi olan “*General Service List of English Words*” adlı derlem yayınlanmıştır. Bundan sekiz yıl sonra oluşturulan, bir milyon İngilizce sözcüğe dayalı “Brown Derlemi”⁵ dil bilimi araştırmalarında, elektronik derlemlerin öncüsü olmuştur. “Britanya Ulusal Derlemi”⁶ (BNC, British National Corpus) de hem yazılı dilden hem de konuşma dilinden yüz milyon örnek içeren en kapsamlı derlem çalışmalarından biridir.⁷ 450 milyon kadar kelime içeren, 1990-2012 yılları arasını kapsayan “Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derlemi”⁸ (COCA, Contemporary Corpus of American English) de günümüzde önemli bir yere sahiptir.

Türkçe için bu bağlamda yapılan çalışmalara bakıldığında Joe E. Pierce’in “A Statistical Study Of Grammar And Lexicon In Turkish And Sahaptin (Klikitat)”⁹ adlı çalışması ve İlyas Göz’ün materyal olarak 1995-2000 yılları arasını kapsayan, Türkçede en sık kullanılan 22.693 kelimeyi ortaya koyan *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*¹⁰ adlı eseri oldukça önemlidir. Türkiye’de de bilişim teknolojisindeki gelişmelerden faydalanarak bilgisayar destekli derlem çalışmaları yapılmıştır. 2 milyon sözcük içeren, 1990 sonrası Türkçe metin örneklerinden oluşan “ODTÜ Türkçe Derlem”¹¹, tanıtım sürümü Ekim 2012’de yayınlanan, 50 milyon sözcükten oluşan, 20 yıllık bir dönemi (1990- 2009) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren “Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)”¹², Mehmet Kara ve Atakan Kurt’un birlikte hazırlamış oldukları “Türkçe Sıklık Analizi Programı”¹³ bu açıdan dikkat çekici çalışmalardır.

Mayıs 2011’de yayımlanan önemli bir kelime sıklığı çalışması da Gökhan Ölker’e aittir. Ölker’in, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)* adlı eseri büyük bir titizlik ve sabırla hazırlamış olduğu doktora tez çalışmasının ürünüdür. Eser, 643 sayfa olup Ön Söz (I), *Giriş* (1-16), *Değerlendirme* (16-94), *Kaynakça* (95-116), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (Alfabetik)* (117-380), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (Sayısal Sıralı)* (381-643) adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Ölker, eserin Ön Söz’ünde, Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine

5 <http://icame.uib.no/brown/bcm.html> (26.10.2012)

6 <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> (26.10.2012)

7 SPIRI, John, “Online study of frequency list vocabulary with the WordChamp website”, *Reflections on English Language Teaching*, Vol. 7, No. 1, pp. 21–36.

26.10.2012 tarihinde <http://nus.edu.sg/cele/publications/RELT71/21to36-spiri.pdf> adresinden alınmıştır.

8 <http://corpus.byu.edu/coca/>

9 PIERCE, Joe E., “A Statistical Study Of Grammar And Lexicon In Turkish And Sahaptin (Klikitat)”, *International Journal of American Linguistics*, Vol.29, No. 2. Pp. 99-106.

10 GÖZ, İlyas, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2003.

11 <http://www.ii.metu.edu.tr/node/1441>

12 <http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/anasayfa> <http://www.tudd.org/>

13 <http://nlp.ceng.fatih.edu.tr/metinanaliz/>

geçişin tamamlandığı, Türk dil devriminin yerleşmeye başladığı, çok partili sisteme geçişle basın ve diğer yayınlarda bir rahatlamanın meydana geldiği dönem olduğu için 1945-1950 yılları arasındaki yazılı materyalleri seçtiğini ve Göz'ün çalışmasını da göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın amaçlarını ise şu şekilde sıralamıştır:

a. 1945-1950 yılları arasındaki yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğünü hazırlamak,

b. Ortaya çıkacak malzemeyi, Göz tarafından hazırlanan (1995-2000) Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü ile karşılaştırarak çıkacak sonuçları değerlendirmek,

c. Elli yıllık bir süreçte Türkçenin kelimeler ve kelime sıklığı temelinde geçirmiş olduğu değişimi yazılı kaynaklardan yola çıkarak ortaya koymak,

d. Geçmişe dönük bir çalışma yaparak günümüz araştırmacılarına kaynak eser hazırlamak,

e. Bu alanda yapılacak diğer çalışmaların da değerlendirilmesiyle birlikte Türkçe öğretiminde ihtiyaç duyulan “Temel Türkçe Sözlük”ün alt yapısını oluşturmak,

f. Türkçe öğretiminde hazırlanacak olan kitaplara kaynak oluşturmak.

Giriş bölümü kendi içerisinde 1.Sözlük ve Sözlükçülük, 2.Sözlükçülük Tarihi, 3.Sözlük Yapma İlkeleri, 4.Sözlük Türleri, 5.Kelime Sıklığı Sözlüğü alt başlıklarına ayrılmıştır.

Sözlük ve Sözlükçülük'te, sözlük, sözlükçülük, sözlük bilimi terimlerinin çeşitli tanımlarına yer verilmiştir. Bu terimlerin 1930'lardan sonra, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması ve Atatürk'ün başlattığı dil devrimi sırasındaki Türkçe terim türetme çalışmalarıyla, dilimizin söz varlığına katıldığı belirtilmiştir.

Sözlükçülük Tarihi başlığı altında, bilinen en eski sözlüklerden, bu sözlüklerin nerede, kimler tarafından hazırlandığından ve bu sözlüklerin özelliklerinden kısaca bahsedilmiştir. Bunun akabinde *Türk Sözlükçülük Tarihi* alt başlığında, Türk sözlükçülüğünün kuruluşunun Karahanlı dönemine rastladığı ve bu çerçevede oluşturulan sözlüklerin Arap sözlük hazırlama ekolleri temelinde hazırlandığı belirtilerek Arap sözlük ekolleri hakkında bilgi verilmiştir. Mahreç ve Taklip, Özel Alfabetik Düzen, Kafiye Düzeni, Alfabetik Düzen, Tematik olmak üzere beş ayrı ekolden kısaca bahsedilmiştir. Türk sözlükçülüğü, *Karahanlı Dönemine Ait Sözlükler*, *Harezmi-Kıpçak Dönemine Ait Sözlükler*, *Çağatay Dönemine Ait Sözlükler*, *Osmanlı Dönemine Ait Sözlükler* ve *Cumhuriyet Dönemine Ait Sözlükler* olmak üzere beş ayrı dönem esas alınarak ve dönemlere ait sözlüklerle ilgili bilgi verilerek anlatılmıştır.

Sözlük Yapma İlkeleri'nde, Aksan'ın sözlük yapma yolları, Kocaman'ın sözlük hazırlama aşamaları, İlhan'ın sözlük hazırlama ilkeleri ile ilgili görüşleri

aktarıldıktan sonra sözlük hazırlamada en önemli konunun sözlüğün amacının belirlenmesi ve bu doğrultuda bir plan yapılması olduğu vurgulanmıştır.

Sözlük Türleri kısmında, Aksan'ın hazırlanış amaçları ve taşıdıkları nitelikler, Kocaman'ın konu ve yöntemleri ve İlhan'ın da işledikleri ürünler, malzemenin kaydedildiği ortam, yazılış biçimleri açısından sözlük sınıflandırmalarına yer verilmiş, sözlüklerle ilgili daha birçok sınıflandırma yapılabileceği belirtilmiştir.

Kelime Sıklığı Sözlüğü alt başlığında, sıklık çalışmalarının Batı'da ne zaman başladığı hakkında bilgi verilmiştir. Türkçe için bir ilk olan Amerikalı Mr. Bridge'in, daha sonra Joe E. Pierce'in ve Türkiye'de bu konuda en yetkin çalışma olan İlyas Göz'ün çalışmasından bahsedilmiştir. *Kelime Sıklığı Çalışmalarının Faydaları* adıyla açılan alt başlıkta da bu çalışmaların eğitimden psikolojiye, işletmeden dil bilimine kadar pek çok alanda kullanılacak veriler sağlayacağı vurgulanarak bu faydalar sekiz maddede toplanmıştır.

Değerlendirme bölümü, *Yöntem*, *Sonuç*, *Birleşik Yapılar* ve *Eş Sesli Kelimeler* kısımlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın Yöntem'i "*Materyalin Seçimi*" ve "*Havuzun Oluşturulması*" başlıkları altında anlatılmıştır. *Materyalin Seçimi*'nde, daha önce yapılmış olan çalışmalar göz önünde tutularak, havuzun kendi içinde belirli yüzdelerle kategorilere ayrıldığı ifade edilmiştir. Bu kategoriler ve oranları şu şekildedir: Basın %35, Roman-Hikaye %20, Popüler Bilim-Bilim %17, Güzel Sanatlar-Biyografi %8, Hobi %4, Din %3, Okul Kitabı %3, Muhtelif %10. Oranlar alınırken Göz'ün çalışmasına sadık kalınmıştır. Basın kategorisinde, en yüksek tirajlı gazetelerden başlanarak her gazete için altı sayı alınmıştır. Hava durumundan siyasi olaylara, spor haberlerinden ticari yazılara kadar her türlü materyale yer verilmiştir. Diğer kategorilerdeki kitap seçiminde, Göz'ün yaptığı gibi, kitabın yazarının Türk olması, ilk basım tarihinin 1945-1950 yılları arasında olması ve ihtiyaç olan kategoriye uygun olması şeklindeki üç kriter kullanılmıştır. Her kitabın on beşte biri seçilip havuza aktararak her kitabın kendi hacim ölçüsünde temsil edilmesine özen gösterilmiştir.

Havuzun Oluşturulması'nda, materyaller tespit edildikten sonraki aşama olan 1.000.000 kelimelik metin havuzunun oluşturulması anlatılmıştır. Madde başı olarak alınacak kelimeler için Türkçe Sözlük esas alınmıştır ve hâl eki almış çekimli şekiller yalın hâle indirgenmiştir. Kelimelerin doğru tespiti için ses değerleri aynı olan iki kelimeyi birbirinden ayırma işi manüel olarak yapılmıştır ve bilgisayarın bu kelimeleri birbirinden ayırması için kelimeler kodlanmıştır. Birleşik isimler de Türkçe sözlükte geçtiği gibi alınmıştır. Fiillerin anlam çeşitliliğine ise hiç girilmemiştir. Birleşik fiil olarak sadece "etmek, eylemek, kılmak, olmak ve yapmak" yardımcı fiilleriyle kurulan isim+yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiiller dahil edilmiştir. Kelimelerin dizdirilmesi için de KWIC CONCARDANCE adlı program kullanılmıştır. Her kelime kendi

dizgesi içerisinde tek tek kontrol edilerek sıklık havuzunun içerisine alınmıştır. Bu kontrol sırasında kurum-kuruluşlara ad olan özel isimler, şahıs adları, para adları, da bağlacı, mI soru edatı, rakamlar silinmiş, bütün kelimeler yalın hâle getirilmiş, kelimelerin yazımı konusunda 2005 baskılı TDK Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

Sonuç kısmında, eldeki dört çalışmanın, İlyas Göz, Gökhan Ölker, Pierce ve Ahmet Bican Ercilasun başkanlığında RTÜK tarafından yapılan çalışmaların, sıklığı en fazla olan ilk yirmi kelimesi, *Yapılan çalışmalarda ortaya konan sıklık frekansı en yüksek 20 kelime* ve *Sıklığı en çok olan ilk 20 kelimenin ortaklık çizelgesi* olmak üzere iki tablo hâlinde verilmiştir. Bunun ardından Ölker, kendi çalışmasında 929.015 kelimeyi ele aldığını ve madde başı olarak geçen kelime sayısının 26.425 olduğunu belirterek bu sayısal verileri grafik olarak da göstermiştir. Grafikler şu şekildedir: *Grafik 1: Madde Başı olan Kelimelerin Genel Kelimelere Oranı*, *Grafik 2: İlk 50 Kelimenin Toplamının Genel Kelimelere Oranı*, *Grafik 3: İlk 100 Kelimenin Toplamının Genel Kelimelere Oranı*, *Grafik 4: İlk 500 Kelimenin Toplamının Genel Kelimelere Oranı*, *İlk 1000 Kelimenin Toplamının Genel Kelimelere Oranı*, *Grafik 6: Sıklığı 100 ve Üzerinde Olan Kelimelerin Toplamının Genel Kelimelere Oranı*, *Grafik 7: Sıklığı Üç ve Daha Az Olan Kelimelerin Genel Toplama Oranı*, *Grafik 8: Türlerine Göre İlk 100 Kelimenin Dağılımı*, *Grafik 9: Göz'ün Çalışmasında Türlerine Göre İlk 100 Kelimenin Dağılımı*.

Birleşik Yapılar kısmında, taranan metinlerde geçen deyim, atasözü, kalıp ifadeler ve sözlükte yer verilmeyen birleşik fiillerin birleşik yapılar başlığı altında verilmesinin uygun bulunduğu ifade edilmiştir. *Grafik 10: Genel Toplamdaki Kelimelerin Birleşik Yapıların Toplamına Oranı*, *Grafik 11: Madde Başı Kelimelerin Birleşik Yapılara Oranı* grafiklerinin ardından birleşik yapılar, *Birleşik Yapılar Listesi (Sayısal Sıralı)* başlığı altında verilmiştir.

Eş Sesli Kelimeler kısmında da, farklı çalışmalara faydası olabileceği düşüncesiyle eş sesli kelimeler, *Eş Sesli Kelimeler Listesi (Alfabetik)* başlığı altında sıralanmıştır.

Kaynakça bölümünde, çalışmanın yapılması sırasında faydalanılan kaynaklar ve havuzun oluşturulması için taranan eserler ayrı başlıklar altında belirtilmiş ve taranan eserler de kategorilerine göre verilmiştir.

Gökhan Ölker'in meşakkatli çalışmasının ürünü olan 1945-1950 yılları arasındaki yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğü, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (Alfabetik)* ve *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (Sayısal Sıralı)* olmak üzere iki başlık altında verilerek eser sonlandırılmıştır. Bu değerli eserden dolayı Gökhan Ölker'e teşekkür eder, bundan sonraki çalışmalarında başarılar dileriz.